

Želimir košćević

ispitivanje međuprostora

željka
čorak

U izdanju Centra za kulturnu djelatnost Saveza socijalističke omladine Zagreb, u biblioteci »Znaci«, izašla je knjiga Želimira Košćevića »Ispitivanje međuprostora«. To je, koliko površna inventura kazuje, šesta knjiga tekstova posvećenih aktualnoj likovnoj problematici koju je u posljednjih deset-petnaest godina objavio u Zagrebu jedan mlađi likovni kritičar. Dakako da je deset-petnaest godina više nego dovoljno da se negdašnja mladost preobrazu u srednje godine, a također i da pojam i praksa kritike odžive svoje suđene mijene. Za taj vremenski raspon šest knjiga i nije mnogo. Ipak, u usporedbi s ostalim središtima u Jugoslaviji, one iz Zagreba čine gotovo privilegirano mjesto. Ovdje povijest očekuje olakšice na papiru. Od Zidićevih »Eseja« iz 1963. do Košćevićeva »Ispitivanja međuprostora« 1978. šest je autora ne samo bilježilo, tumačilo i ukoričilo izabrane likovne činjenice, nego su se i sami ti autori naredali u za-

nimljivu građu. Usporedba njihovih knjiga moći će pokazati i istodobne razlike unutar jedne generacije, i udio vremena u oscilacijama ukusa pojedinaca i sredine. Čini se da Košćevićeva knjiga uistinu zatvara jedan ciklus, taj petnaestogodišnji ciklus, da je ona posljednje što još njemu može pripadati, te da je njome popunjeno stanovito polje poznatog u našoj novijoj likovnoj povijesti.

Ono po čemu se Košćević izdvaja unutar te male likovnokritičke serije jest činjenica da njegova knjiga nije, tako da kažemo, samostalni finalni produkt, nego popratni proizvod druge djelatnosti. Dok ostali naši mlađi likovni kritičari redom stoje barem jednom nogom u književnosti i kritika im predstavlja ne na posljednjem mjestu problem pisanja, Košćević je galerist, organizator, animator — ne zaboravimo reći i muzeolog — i njegova je knjiga otisak sad već dvanaestogodišnje prakse u tome poslu. Od 1966. Košćević je direktor Galerije Studentskog centra u Zagrebu. Ubrzo će se pokazati, ako se već nije pokazalo, da je ta galerija cijelo to vrijeme bila u pravom smislu riječi galerie-pilote, da je služila poput testa za kasnije prihvatanje i integriranje novijih tendencija u starije institucije i strukture, i da je u tom smislu, htio to on sam ili ne, Košćević već povijesna osoba.

Odnos galerije i knjige tako je blizak da je govoriti o potonjoj bez prve nemoguće. Ipak, jasno je da se ovom zgodom dvanaestogodišnja djelatnost Galerije Studentskog centra može naznačiti tek sasvim površno. Košćević je u svome programu uvijek davao prednost onim nastojanjima koja su se odvijala u — kako ga on zove — »međuprostoru između umjetnosti i kulture«. Možda se u toj njegovoj terminološkoj razdiobi i ne može-

mo sasvim prepoznati, smatrajući da drugi pojam uvijek obuhvaća prvi. No da se u ovom trenutku izbjegnju svi terminološki nesporazumi i rasprave, jednostavnim riječima može se reći da je Košćević promovirao ambijentalna istraživanja, novu fotografiju, grafička istraživanja, prepoznavanje nenamjerne »umjetničkosti« u ljudskom prostoru, inventaru i ponašanju, pretapanje tradicionalnih izražajnih medija, konceptualnu umjetnost sve dotle dok je u njoj nalazio prevagu etičkog nad estetskim (i prema toj podjeli možemo pridržati stanovitu rezervu). Jednako tako i tekstovi u knjizi posvećeni su takvim problemima i pojavama, s tim što je prvo poglavlje sastavljeno od tekstova opće naravi, drugo od malih eseja o »domaćim primjerima«, a treće, ono kojemu će se povijest posebno razveseliti, nazvano je »Dokumenti« i sadrži programske tekstove vezane uz stanovit broj manifestacija Galerije.

Od djelovanja Galerije knjiga se donekle razlikuje po tome što je, mogli bismo reći, za stupanj agresivnija. Čin, naime, ostavlja mjesta za druge čine, on je afirmacija i to mu je dosta. Riječ, da bi bila čujnija, možda poriče više nego što joj je potrebno: teret tisuća i tisuća slika; teret forme; teret mistificirane umjetnosti; i tako dalje. Ona se ponekad spotakne sama o sebe, definirajući umjetnost, za čijom demistifikacijom teži, ipak kao »ostvarivanje začudnog«, to jest kao — dopustimo sebi slobodno tumačenje — ništa drugo nego misteriozni ishod racionalnog kontroliranog i usmjerenog procesa rada. Poričući naročito značenje povijesti za suvremenost, ta riječ ipak provodi svoju selekciju povijesti, u kojoj umjetnici Oktobra i konstruktivistička tradicija igraju povlaštenu ulogu. Možda će nevoljkost pre-

ma evolucionističkom konceptu biti dokaz ovapnjenja čitaoca: pa ipak, teško će biti prihvatiti pohvalu znanstvene fantastike a pokudu slike, koja se također zasniva upravo na principu izmišljanja i tvorbe novih likova, prizora, svjetova. Svršilo bi se na tome da je riječ o privilegiju medija, to jest riječi.

Riječi, riječi, riječi. Da prekine-mo ovaj intimni dijalog, kazat ćemo kako Košćevićeva knjiga, iskreno se boreći za novo, obnavlja u svome središtu vrlo stara pitanja: što je umjetnost; kakvi su odnosi estetike i etike; kakav je smisao akcije; kako da se živi mimo proizvodnih imperativa civilizacije; kako da se izmijeni svijet, ako je o tome riječ. Izričući stare muke non-šalantnim govorom Košćević sudjeluje u onome velikom poslu kojemu nitko ne može izbjeći, u prevodilaštvu u kojemu se na-prosto stoljeća međusobno pre-vode.

Na kraju, kažimo da je knjiga veoma lijepa. Mihajlo Arsovski zadao je ovoj maloj ediciji jedan od svojih najboljih oblika. Ona nasljeđuje biblioteku »Raz-log« svojom uravnoteženom i čitkom jednostavnošću. Korice i stranice svakako pomažu onome što se na njima nalazi.

žarko domljan

arhitekt
ehrllich

ivan
ružić

Slavnu i sjajnu frazu da našu graditeljsku baštinu treba saču-vati vidimo i čitamo u svim ma-sovnim medijima, ali se ona sla-bo osjeća u svakodnevnoj prak-si.

Ponavljamo je i u povodu dok-torske disertacije Žarka Domlja-na, koju nam je prezentiralo Društvo povjesničara umjetnosti kao svoju XXVI knjigu, jer mo-žemo sačuvati samo one vrijed-nosti koje su na primjeren na-čin interpretirane i privedene društvenoj svijesti što odlučuje o tome kako, kada i što čuvati od naše kulturne baštine. Naime, to izdanje želi upozoriti na je-dan opus koji je bitno obogatio sliku novijeg Zagreba, te samim time potaknuti nas i našu širu javnost da ga zaštitimo od even-tualnih barbarskih poteza kakvi su dosad često zadirali u urbanu cjelinu našega grada, degradira-jući ga kao sredinu dostojnu živ-ljenja.

Naši sadašnji i budući »neima-ri« trebalo bi da pročitaju i shva-te što je Ehrlich htio i učinio »stvarajući« lice grada, kao i prije njega Bollé, Kovačić i dru-gi...

Davne 1952. Andrija Mohorovičić je počeo »donkihotsku« borbu na papiru, prvi put poslije rata. Njegova studija u Radu JAZU 287 inicirala je u poslijeratnom razdoblju shvaćanje kako svako kulturno razdoblje nakon »fil-triranja« ostavlja budućim po-koljenjima neke duhovne, u na-šem slučaju prostorne i vizuelne kvalitete koje se ne smiju brisa-ti ili uništiti. To upozorenje nije dugo bilo shvaćeno, a neke ma-nifestacije toga duhovnog »bar-barstva« još su i sad ovdje (sje-timo se »kocke« sa šifrom če-lik-staklo-beton, koja je nagrdi-la Trg maršala Tita i uništila skladnu urbanističku cjelinu ko-ju je formirao još Hermann Bol-lé).

Borba protiv degradacije stva-ralačke arhitekture istodobno je i borba protiv osiromašivanja nasljeđa i otuđenja od stvarnos-ti, a za spas vrijednosti čovjeka i sredine u kojoj on živi.

U dugom nizu »poslanica« našoj društvenoj i kulturnoj javnosti Domljanova se knjiga pojavila kao zasad posljednja karika u lancu koji je inicirao Szabo, a nastavili Mohorovičić i autori knjiga o Felbingeru, Jambriša-ku, Hönisbergu, Waidmannu, braći Grahor i Deutschu.

Nezahvalna sredina malo mari za ono što su drugi prije nas učinili, i malo se tko ikada zapi-tao o značenju i vrijednosti on-ga koji je oblikovao Strossmayer-ovo i Vrazovo šetalište, Miha-novićevu 20, Medulićevu 2 (ka-vana Medulić), završio Burzu, stvorio arhitektonski akcent na križanju Draškovićeve i Vlaške ulice Slavenskom hipotekarnom bankom i ostavio urbanu kom-poziciju Ulice Račkoga sa zgra-dama, sagradio tzv. Vatikan, Ga-jevu 2... Njegovo je ime nepo-znato javnosti, a njegovo djelo slabo je poznato i stručnjacima jer Hugo Ehrlich, o kojemu je riječ, nije bio umjetnik kova jednog Viktora Kovačića i o nje-